

XXI

YIRMİBİR
MİMARLIK TASARIM MEKAN
SAYI 152
EYLÜL 2016
₺13

Y P A U N A N

Keivani Architects Tasarımı Orsi Khaneh Konutu

Güncel Kadrajlar

Diyarbakır Yenişehir Belediyesi
UYGUR MİMARLIK

Karakaya Evleri
MERT EYİLER MİMAR ATÖLYESİ

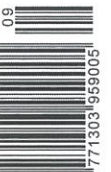
YAZILARIYLA
AVŞAR GÜRPINAR
KORHAN GÜMÜŞ
LEVENT ŞENTÜRK
OTTO VON BUSCH
SİNAN LOGIE

MİMARİ TASARIM FİKİRLERİ

NATURA FUTURA ARQUITECTURA + COLECTIVO CRONOPIOS

PIER VITTORIO AURELI

ISSN 1303-9598

9 771303 959005

Yirmibir Mimarlık, Tasarım, Mekan
Puna Yayın adına sahibi ve
genel yayın yönetmeni
yazı işleri müdürü (sorumlu)
Hülya Ertaş

editörler

Deniz Çınar
Dirim Dinçer
Ezgi Tezcan

yardımcı editörler

Jülen Erdiñç Yaşar

reklam sorumlusu

Tuğba Demirci
tugba@xxi.com.tr

dijital reklam

Buğra Çelik
bugra@xxi.com.tr

italya reklam işbirliği

Sandra A. Arizabalo, Studio Chopinet

okuyucu ilişkileri

Damla Yiğit
damla@xxi.com.tr

kapak tasarımı

Emre Çıkınoğlu

kapak

Orsi Khaneh Konutu, Tahrán
© Parham Taghiof

sayfa tasarım ve uygulama

Doğukan Bilgin

web tasarımı

Turgay Tuğşuz

basım yeri

Uniprint Basım San. Tic. A.Ş.
Ömerli Mah. Hadımköy - İstanbul Cad.
No: 159, Arnavutköy, İstanbul
Sertifika No: 12196

yönetim yeri

Puna Yayın
Asmalımescit Mah., Oteller Sok. 6/4
Beyoğlu, İstanbul 34430
0212 227 1317
bilgi@xxi.com.tr
www.xxi.com.tr

genel dağıtım

Dünya Süper Veb Ofset A.Ş.
Yerel süreli yayın. Dergide yer alan
yazı ve fotoğrafların tamamı ya da bir
bölümü, Puna Yayıncılık'ın yazılı izni
olmadan kullanılamaz.

PUNA
YAYIN

DÜNYADAKİ YERİMİZ

Geçtiğimiz ay, XXI'in internet sayfasının İngilizce versiyonunu hayata geçirerek uluslararası mimarlık camiasına buradan ses vermeye başladık. Her ne kadar bu hamle ile Türkiye'deki mimarlığın dışarıdaki temsilini birincil hedef olarak belirlememiş olsak da bu esnada mimarlık açısından dünyadaki yerimizi yeniden düşünmemiz için önümüze güzel bir fırsat çıktı. Son üç yıldır, Gezi protestolarından beri ivmelenerek yoğunlaşan politik gündem Türkiye'de yaşayan ve çalışanlar için oldukça yorucu, Türkiye'ye dışarıdan bakanlar için ise anlaması güç ve takip edilmesi imkansız. Bu durum zaten "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur." söylemleriyle yetişmiş olan bu coğrafyanın insanlarındaki anlaşılmadığımız ve yalnız olduğumuz hissini kuvvetlendirdi. Tabi ki bunda Türkiye'deki yaratıcı endüstrilerin birçoğunun kendisini yakın hissettiği Batı, yani bizdeki coğrafi yansıması olan Avrupa Birliği ile ilişkilerin zayıflamasının da etkisi yadsınamaz. Sonuçta gittikçe kendi içine kapanan, dışarı ile ilişki kurduğunda dahi kendisini o ilişkiye tam anlamıyla dahil görmeyen bir ruh hali, her alanı olduğu gibi mimarlık ve tasarım disiplinlerini de sardı.

Öte yandan çok verimli bir ekonomik zeminde yürütülmekte olan inşaat faaliyeti de mimarların yurtdışıyla ilişkilenecek enerjiyi buraya yoğunlaştırmasına neden oldu. Terör saldırıları ve darbe girişimleri gibi hadiselerle Türkiye'deki şiddetin bu denli görünür olmasından evvel bu

verimli zeminde konumlanmaya çalışan yabancı mimarlar buraya geldiklerinde kültürel işbirliği görünümü ama ekonomik motivasyonlu ziyaretleriyle yeterince anlamlı ilişkiler kuramamışlardı. Şimdilerde Türkiye'de iş yapmakta olan yabancı mimarların çoğu, Üçüncü Havalimanı, Galataport gibi çok tartışmalı projelerin sessiz araçları olarak işlev görüyorlar, o zamanlarki ziyaretlerde havalarda uçuşan kültürler arası bilgi paylaşımı, çok disiplinli işbirlikleri gibi vaatlerden eser kalmadı. Bunları talep edebilecek sivil toplum da şiddetle bastırıldığına göre, devlet de özel sektör de kendilerine yöneltilen eleştirilere kulak tıkayarak faaliyetlerini "başarıyla" sürdürüyorlar.

Türkiye mimarlığının ya da aslen mimarlarının yurtdışındaki meslektaşları ile kurdukları zayıf bağ, aslen biraz daha oturmuş ofislerin meselesi gibi. Türkiye'de okurken Erasmus ile bir ya da iki dönem Avrupa'da vakit geçirmiş, EASA gibi öğrenci etkinliklerine katılmış yeni nesilin bunu kıracağını umut etmek yerinde olur. Öte yandan kendimize muasır medeniyetler seviyesi olarak bellediğimiz Avrupa ve Kuzey Amerika dışındaki coğrafyalarda olup bitenlerle ilişkilene/ ilişkilenecek halimiz de incelemeye değer. Yine de kendimizi uluslararası mimarlık ve tasarım camiasının izleyicisi değil de bir parçası gibi görmemiz için daha sıkı çalışmamız şart.

GÜNCEL

8 MODERN BARBARIN YOLU: PIER VITTORIO AURELI'NİN
"AZ YETERLİDİR: MİMARLIK VE ASKETİZM ÜZERİNE"SI
Erdem Ceylan

16 "AZ ÇOKTUR" "KAY YA DA ÖL" E KARŞI
Sinan Logie / Zincirleme Reaksiyonlar

18 MİMARIN "ORTA" ARAYIŞINDA KARŞILAŞMALAR
Mimarın yazma eylemi ve yazan birinin mimarlık yapma eylemini karşılaştıran Oya Karabulut, mimarın üzerindeki sosyolojik ve politik baskılara karşı diğer disiplinlerle kurduğu kaçınılmaz ilişkiyi yazdı.

22 İLERLEME SONRASI TASARIM
Otto von Busch / Küçük Müdahaleler

24 MİMARLIKTA TAHT OYUNLARI: MUHAFAZAKAR ERKİN
ÖTEKİLEŞTİRME VE AYNILAŞTIRMA ALETLERİ
Murat Çetin, mimarlıkta var olan yapılara yapılan ekleri, güç sahibinin homojenleştirme eğilimleri üzerinden, edebiyat ve sinemadaki "öteki" kavramı ekseninde ele alıyor.

30 DEFTER YAPIMI İÇİN MÜTEMMİM CÜZ
Levent Şentürk / Dönme Dolap

34 PAHASINA MİMARLIK
Cemal Emden / Fotoaltı

36 STÜDYODA TAKTİK MEKAN DENEMELERİ
Asiye Akgün Gültekin ve Erdem Üngür, mülkiyet, küresel sermaye ve erk işbirliğiyle kurgulanan "strateji"lerle çalışan mimarlığa karşı mekansızlık ve erkin yokluğunu arayan "taktik" arayışını mimarlık stüdyosunda nasıl ele aldıklarını anlatıyorlar.

42 TASARIM STÜDYOSUNUN HALLERİ
Avşar Gürpınar / Hafıza Kaybı

44 İKTİDAR BİÇİMLERİNİN PARADOKSAL ÖZDEŞLİĞİ
Korhan Gümüş / Soru İşareti

PROJE

48 BOŞLUĞUN İZİNİ SÜRMEK
Bir eyvan yorumu olan avlunun merkez olduğu yapı iklim koşullarına duyarlı, şeffaf ve demokratik bir mekan üretme amacı güdüyor.

Mimarlıkta Taht Oyunları: Muhafazakar Erkin Ötekileştirme ve Aynılaştırma Aletleri

MURAT ÇETİN, MİMARLIKTAKİ VAR OLAN YAPILARA YAPILAN EKLERİ, GÜÇ SAHİBİNİN HOMOJENLEŞTİRME EĞİLİMLERİ ÜZERİNDEN, EDEBİYAT VE SİNEMADAKİ "ÖTEKİ" KAVRAMI EKSENİNDE ELE ALIYOR.

Murat Çetin ■ Mimarlıkta "ek" konusu her ne kadar mimarlığın kendisi kadar kadim bir olgu da olsa özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren süregelen dönemde sorunlu bir mesele haline geldi. Bu yazıda ek yapılaşmalara karşı mesleki ve özellikle de uzman tavrımıza başka bir pencereden bakacağım. Çağlardır mimarinin ve kentsel oluşumların temelini ve (mimarlık retoriğinde hep savunulan) kendiliğindenliğini oluşturan "var olana eklemleme" olgusuna, bu kez toplumların da ayrışmasında ve dolayısıyla yozlaşmasında temel rol oynayan "muhafazakar" unsurlardan biri olan ayrıştırma, ötekileştirme ve çeşitli biçimlerde baskı altına alarak homojenleştirme eğilimlerinin ışığında bakmak bize nasıl açılımlar sunabilir sorusunu tartışmaya açmayı hedefliyorum. Bu yazıda, mimaride ek olgusunun (kimi zaman bilinçli, çoğu zaman ise iyi niyetlerle de olsa bilinçsizce) mesleki, bilimsel ve akademik bir elitizmle baskılanabildiği ve dışlanabildiğine dair gözlem ve varsayımı üzerinden argümanlar geliştireceğim. Koruma disiplininin geliştirdiği norm ve yaptırımların, erkin toplumu ve kültürü "düzleştirici" politikalarına kasıtsız olarak da olsa alet olarak, fiziki çevrede (aynı toplumsal yapıda olduğu gibi) melezlenme potansiyeli taşıyan her tür eklemlemeyi dışlayıcı bir rol oynamaya başlama olasılığı bu yazının temel argümanını oluşturuyor. Bu hedef doğrultusunda yöntem olarak ise bu yazı, toplumsal düzeni sorgulayan temel alanlardan biri olarak sanatın ve sanatın içinde de özellikle edebiyat ve sinemanın "öteki" meselesini çok defa irdelediğini gördüğümüzden, yine bu alanların birikimlerine

çapraz referanslar ve bazı analogiler yoluyla, mimaride ek konusuna tavrımızı gözler önüne sermeye çalışmayı hedefliyorum.

AYRIŞTIRICI TOPLUMSAL SİYASET ORTAMLARININ TEZAHÜRLERİNDEN BİRİ OLARAK KORUMA REFLEKSİNİN YAPILI ÇEVREYE YANSIMALARI

İnsanın yer aldığı her mecra (toplum ve kent gibi) ve her eylem (örneğin sanat ve özellikle de mimarlık gibi) farkların bir aradalığından ibarettir. Tarih boyunca buna direnen her muhafazakar toplumsal dinamik (Robin, 2011) (özellikle ırkçılık, din, mezhep, cinsiyet veya sınıf ayrımcılığı gibi) soykırımlara varan çeşitli toplumsal felaketlere sebep olmuş ve eninde sonunda bertaraf edilmiş. Kuşkusuz ki bu homojenleştirme eğilimi tarihte tamamen ortadan kalkmamakta; belirli periyot ve coğrafyalarda tekrar tekrar ortaya çıkabilmekte. Tüm dünya tarihi bu mücadelelerden ibaret ve özellikle Orta Doğu bu çatışmaların hiç sonlanmadığı bir coğrafya. Türkiye toplumunda da Rum, Ermeni, Kürt, Alevi, LGBTİ birey veya işçi, köylü, yoksul, göçmen, mülteci gibi tüm ötekileştirilen gruplara dayalı derin çatışmalar toplumsal sorunların ana kaynağını oluşturmakta ve giderek toplumsal düzeni bozar hale gelmekte. Özellikle de siyasi erkin bu ayrışmaları aleni biçimde körüklemeye başladığı dönemlerde bunun artış eğiliminde olması dikkat çekici.

Tarih boyunca bu tür toplumsal ayrıştırma politikalarının, daima yeni kentsel dönüşüm ve mimarlık stratejileri ile eşzamanlı ortaya çıkışı ise tesadüf değil. Çünkü insanları ve toplumsal bileşenleri

ayrıştırmanın en temel yollarından biri mekansal olanı. Örneğin, TOKİ ve paralel mekanizmalar yolu ile yapılaşma alanlarının büyük sermaye gruplarına devredilmesi ve bu alanlarda ana akım mimarlığın popüler konut dilinin homojen bir şekilde her alana yayılması, kamu yapılarında Selçuklu-Osmanlı öykünmesine dayalı ve sahte tarihselci bir cephecilik hakim kılınması, "ihya" adı altında tarihi olanın yıkılıp yerine sulandırılmış bir versiyonunun yeniden paketlenerek sunulması ancak bir yandan da çok önemli tarihi ve mimari miras kapsamındaki yapıların göz kırpmadan yıkılması, ülkenin güney ve doğu bölgelerinde yukarıda sayılan bazı toplumsal kesimlere ait yerleşimlerin terör bahane edilerek tamamen yerle bir edilip, bu toplumsal kesimlerin kültürel izlerinin ortadan silinmesi (ve bu alanların TOKİ'ye devri ile yine aynılaştırılması) gibi gelişmeler tabii ki tesadüf olmayıp bu toplumsal dönüştürme, düzleştirme veya aynılaştırma projesinin birer parçasıdır. Bu kayıpların engellenmesi konusunda koruma disiplini ne yazık ki etkili olamadığı gibi (yine aynı erk tarafından) sadece bazı hezeyan ve serzenişlerle yetinmek durumunda bırakıldı. Ancak, temel yapılaşma alanlarında bu derece etkisizleşen koruma kurulları ve koruma entelijansiyası, orada kaybettikleri, ancak güçlerini (norm, tabu ve yaptırımlar ile) kullanmak istedikleri etkilerini, resmi süreçlerle kendilerine başvuran, küçük ölçekli ancak mimari bir melezlenme değeri üretme ve yayma potansiyeli barındıran tarihi dokuya müdahale örnekleri üzerinde kullanmaya yöneldiler. Bu anlamda bir tür erk gösterisini, güçlerinin görece yettiği bir alan üzerinde gerçekleştirerek yeni bir "taht oyunu" oluşturmak zorunda bırakıldılar.

Bu konumda söz söyleme erkine sahip aktör olarak koruma entelijansiyasının, sözü edilen mimari müdahale önerilerine karşı sergilediği ve "affedersiniz

beton" veya "affedersiniz modern" şeklinde mizahi olarak özetlenebilecek tutum, son dönem siyasi erkin ayrıştırıcı söylemlerini andırır tavra çok benziyor. Yine, "bu muhdes ekleer" şeklinde özetlenebilecek tutum, eklemleme olgusunun özünü sorgulamayı veya istisnaları ayırt etmeyi göz ardı eden teknokrat/bürokrat tutumu, kendi tarafı olmayı "bunlaaar" diyerek tüm toplum önünde meşruiyetinden eden tahttaki erkin tavrına benzer biçimde tezahür ediyor. Bu yüzden koruma, toplumsal siyasetin fiziki ve mekansal ortamdaki bir yansıması olarak işlev görür bir görünüm arz etmeye başladı.

Kabul gören çoğunluk mezhebinden olduğunu ifade etmedikçe veya üst ulusal kimliğe aidiyet ve bağlılığını ön plana koyduğunu açıkça beyan ederek, kendi öz benliğine dair unsurlardan fedakarlık edip arınmadıkça vatandaşlık haklarından tam olarak faydalanamayan her tür toplum kesiminin çeşitli derece ve bedellerle yaşadığı ayrımcılığa benzer şekilde, toplumun sivil dinamiklerinin oluşturduğu kültürel birikimler olabilecek bazı eklemlemeler de, kabul gören ekonomik ve sosyo-kültürel sistemin değerlerini açıkça yansıtmadıkça (her ne kadar başarılı veya anlamlı eklemlemeler olursa olsunlar) fiziki çevrede yerlerini bulamıyor; kazara yer bulursa yok ediliyor, tesadüfen varlığını sürdürenler ise akademik ve bilimsel olarak dışlanıyor. Fakat aynı anda, sadece yatırımcılarının ekonomik sistem içindeki yer ve güçleri ile veya ifade ettikleri millî ve dini değerleri ile hakim erke yakınlıklarından ötürü pek çok olumsuz ek, koruma mekanizmalarının bu güçlü filtrelerinden kolaylıkla sızabiliyor ve fizik çevrede kendilerine hayat bulabiliyor. Mimarlık tarihçileri ve koruma uzmanlarınca kategorik bir biçimde tanımlanıp meşruiyetleri yetkili mercilerce tescil edilmemiş, dolayısıyla "dönem eki" sınıfına kabul edilmeye uygun olmayan ancak kendine ait pek çok kültürel veya

"Erkin fiziki çevreyi, toplumu kontrol edebileceği şekilde biçimlendirmesinde koruma entelijansiyasının, mimarların oynadığı başat role ortak olmaya çalışırken iyi niyetle de olsa alet olabilecekleri izlenimi uyandırıyor."

toplumsal değer barındırabilen nice ekler kolaylıkla yok edilebilirken, kimileri ise hiç bir zaman ortaya dahi çıkamıyor.

Bu durum mekan ve güç ilişkileri bağlamında ele alındığında erkin fiziki çevreyi, toplumu kontrol edebileceği şekilde biçimlendirmesinde (Dovey, 2008, 2010) koruma entelijansiyasının, mimarların oynadığı başat role ortak olmaya çalışırken (ki bu girişim erkin tek sesliliğine bir karşı denge unsuru getirme biçiminde olsa olumlu karşılanabilecekken) iyi niyetle de olsa (özellikle son dönemlerde) alet olabilecekleri izlenimi uyandırıyor. Başta da Robin (2011)'e atıfla belirttiğim gibi, her tür muhafazakar yaklaşım özünde, kendi kontrolünden gittiğini ve tehdit haline geldiğini düşündüğü gücü geri alma ve gücü güçlüde tutarak varlığını sürdürme girişimidir (Mulqueen, 2012). Burada bu uzmanlık alanının kendisine bir ayna tutarak niyet ve söylemlerle eylemler arasında açılan kumpasın farkına varıp, yeni stratejiler geliştirmesi ve yitirilen değer ve potansiyellerin kazanımı için alternatif mekanizmalar oluşturulması kaçınılmaz görünüyor.

Kuşkusuz Venedik Tüzüğü'nden başlayarak pek çok koruma belgesine bakıldığında çağdaş ek olgusuna olanak tanıyan bir tablo çizilse de, aynı "anayasa" belgesinin sözde herkese eşitlik tanıyan soyut varoluşuna rağmen gündelik hukuk pratiklerinin eşitsizlik örneklerinin ve buradan doğan mağduriyetlerin özellikle de toplumumuzda saymakla bitmeyecek kadar çok oluşuna benzer biçimde, bu tüzüğe rağmen (biraz da ilgili kurulum yapısına ve inisiyatif gücüne bağlı olarak) sadece önerilen şeyin tarihi yapıya müdahale olduğundan ötürü dahi olumsuz karşılandığı durumlar azımsanacak miktarda değil.

BİR "ÖTEKİ" OLARAK MİMARİDE EK OLGUSU

Toplumdaki süreçlerle paralellğine dair düşünsel zemini yukarıda tartışılan "fiziki çevrede ötekileştirme"

süreci nasıl gerçekleşir ve bunun kaynağında yatan algılar nelerdir sorularını cevaplamaya çalışarak devam etmek faydalı olacak. Mimaride ek konusunun nasıl kavrandığına girmeden önce bir üst çerçeve olarak kabul edilebilecek "sanatta öteki" olgusuna kısaca değinelim.

EDEBİYAT, SINEMA VE MİMARLIKTA ÖTEKİ

Sanat ve özellikle de edebiyat (ki bu birikim günümüz mecralarının en temeli olan sinemaya adapte edilerek daha yaygınlaşma olanağı buldu) neredeyse tamamen öteki ile kurulan ilişkilerdeki çelişkileri, sancıları irdelemek ve betimlemek üzerine kurulmuştur (Hallam, 2000). Klasik sanat bu konuyla yoğun bir biçimde ilgilenmesine karşın, özellikle kapitalizm ve paralel süreçlerdeki gelişmelerle ortaya çıkan toplumsal ayrışma, popüler kültür ve onun ürettiği popüler sanatta çok daha şiddetli hissedilir olmaya başladı (Gunn, 1979). Bu ötekileştirmenin abartılı formlarıyla ifade edildiği literatür türleri olarak ilk akla gelenler arasında; zombi edebiyatı, yaratık (alien) istilası hikayeleri, vampir kültürü ve cyborg öyküleri sayılabilir (Smelik, 2010; Sadoff, 2010).

"ZOMBİ" OLARAK MODERN EK

Yeniden dirilen ölümler (zombi) ve buna dair duyulan korkunun popüler sanattaki ifadelerinden olan zombi yazını (Bishop, 1973) ve bu yazından evrilen zombi sinemasına (Boon, 2007) bakıldığında, bu varlıkların betimleme biçiminin; deforme olmuş, dekompoze olmuş, diğer bir deyişle vücut bütünlüğünü yitirerek "norm" insan morfolojisinden tamamen "ötekileştirilmiş" bir ifade kazandığı görülür. Bu noktada beden bütünlüğünün ve iç-dış sınırlarının kesinliğinin belirlediği bu norma karşın, bütünlüğü bozulmuş organizmanın iç ve dış arasındaki sınırların ihlal edildiği bu öteki form, ilkinin varlığı için bir tehdit olarak betimlenegilir (Dendle, 2007). Bu noktada, mimarlık ve koruma normları açısından bakıldığında, tarihi doku içine yerleşen çağdaş eklerin de bu iç-dış sınırı ve beden bütünlüğü ile ilgili tehditler olarak algılanması olağan görüldüğünden bu tür ekler ve zombi kavramı arasında paralellik kurulabilir.

Ayrıca zombi literatüründe çok sözü edilen; otorite (Giroux, 2011), güç kullanımının meşrulaştırılması (Linnerman et al., 2014) ve kapitalizm (Laura & Embry, 2008) bağlantısını da mimari eklerin tarihi dokudaki rollerine dair yukarıda geliştirilen argümanla bağlantılı olarak zombi literatürü ile ilişkilendirmek olanaklı. Bu janrdaki, öteki olarak tescillenen ve kapitalist topluma tehdit unsuru haline getirilen zombi figürüne karşı otorite ve polis gücü kullanımının meşrulaştırılması olgusu, (toplumda her türlü ötekileşene paralel olarak) fiziki çevrede de tarihi

"Koruma ve ek ilişkisi aşk-nefret ilişkisini andırır. Kendi koyduğu tabu ve normlar yüzünden değer kazanabilecek varlıklarla ilişki kurmaktan imtina edilir, sonuç ise homojen ancak tatsız bir dünya olur."

dokunun bütünlüğünü parçalayarak yeni sınırlar açabilecek her tür modern eklemleme ve melezlenmeye karşı, koruma disiplininin otoritesini ve elindeki güçleri kullanmasının meşrulaştırılmasıyla özdeşleştirilebilir.

"YARATIK" (ALIEN) OLARAK MODERN EK

Popüler kültürün öteki olana dair en önemli kurgu unsurlarından biri olan uzaylı istilası ve yaratık korkusu da (Sardar and Cubitt, 2002; Lecesne, 2012; Visser, 2012), sözde-homojen fiziki çevreye yapılan pek çok farklı müdahalenin "ucube" olarak nitelendirilmesiyle paralellik gösterir. Bu literatürdeki hakim korku unsuruna rağmen yaratık ile kurulan ilişkilerde gizli ve derin bağ da anlatının temel öğelerindedir. Tarihi yapıya eklenen her yeni oluşum da birer yaratık muamelesi göregelir ve bir yandan korkulurken bir yandan kendisine derin bir ilgi uyandırır. Zombi analogisinde olduğu gibi bünyeyi bozuma uğrattığı düşünülen bu oluşumlar, çevresel normlar dolayısıyla kabul edilebilir, tescillenmiş mekansal düzene tehdit olarak algılanır. Prens Charles'ın 1980'lerde St. Paul Katedrali çevresi için geliştirilen mimari öneriler hakkında "dost bir yüzdeki çibani andırdığı" şeklindeki tasviri halen akıllarda. Günümüzde bu tavır her ne kadar o günkü sertliğinden ödün vermişse de bazı konjonktürlerde yeniden hortluyor. Tarihi çevrede yeni yapılaşma ne kadar özgün ve sofistike olursa olsun, en baştan bir "yaratık" olarak algılanıyor ve dışlanıyor.

"VAMPİR" OLARAK MODERN EK

Zombi kültürünün bir türevi olarak (Butler, 2010) ölümsüzlük, zaman ötesilik ve şiddet kavramlarını bünyesinde bütünleştiren vampir yazınında da (Twitchell, 1981) ölümlülerin, norm düzenine bir tehdit olarak vampirleri ötekileştirmesi ön planda olmasına rağmen ölümsüz olmalarına öykünme ve onlara istemsiz bağlanma da temel unsurlardandır.

Benzer biçimde, tarihi çevredeki yeni yapılaşmalar da, tarihi olanın kanını emecek, onu da bir vampire dönüştürerek tüm fiziki çevreyi yok edecek bir tehdit olarak algılanır.

"CYBORG" OLARAK MODERN EK

Fantezi bilimkurgu türünün bir başka açılımı olan yapay insan fikri, kökleri 18. yüzyıl sonuna kadar uzanan ve ilk örnekleri Frankenstein ile verilen teknoloji korkusuna dayalı (Schwab, 1987) bir endişenin ifadesi olarak ortaya çıktı ve insan-makine melezlenmesini insanlık için büyük bir tehdit olarak gören (Brasher, 1992) bir yazın janrına dönüştü. Cyborglar insan yaşamını taklit eden ama dışında kalan yaratıcı karışımlardır. İnsanlığa karşıt ama insan olma arzusunu ifade eden bu melezlenmeler insanlık-teknoloji sınırlarında kuşkusuz temel dini varoluşsal soruları da gündeme taşır (Adams, 2010). Bu köklü tehdit algısı oluşumunun insandaki kökenleri, insanoğlunun tarih boyunca, önce engellilere, sonra ise engelliler için geliştirilen protez teknolojilerine karşı takındıkları tavırlarda açıkça görülür. Kuşkusuz, hepimiz kamusal alanda bu tür protezli bireylere toplumun dehşetli veya en azından tuhaf bakışlarıyla gösterdiği tepkilere tanık olmuşuzdur.

Tarihi dokuya modern eklemlemelerin de "insan-makine hibridi" türü bir tehlike olacağı ve kontrolden çıkarak tüm fiziki çevreyi esir alacağı endişesi, cyborg literatüründeki endişeyle ortak bir tabana sahip.

SANATTA ÖTEKİ OLANA KORKU FAKAT HAYRANLIK, SEVGİ VE ÖYKÜNMEYİ DAIİR

Yukarıda da değinildiği üzere sanat ve özellikle de edebiyat, öteki ile kurulan çelişkili ilişkileri ve ikircikli duyguları anlatmaktan yılmaz. Yukarıda sözü edilen pek çok öteki türü ile öteki olmayanların kurduğu ilişki, bir çeşit korku ve hayranlık karışımı duygulara dayanır (Hallam, 2000). Tüm hikayeler, bu çelişkiler

içinde gelgitler yaşayan norm kahramanın öteki kahramanı ya yok ettiği ya da toplumdaki koparak onunla (ötekiyle) beraber olmayı seçip bedeller ödediği anlatıdır. Bu girişimi göze almanın kolay olmadığı ortadadır ve sanat hep bundan söz eder. Ama mesaj daima açıktır: Ötekine fazlasıyla ilgi, heyecan ve tutku duyarız ama korkularımız onunla ilişki kurmamıza engel olur.

Çocukluğumdan ötekileştirmeye dair bir anı bunu destekler nitelikte. Komşumuzun babaannesi, yine sitemizde oturan ve bir Tayland Elçiliği görevlisi olan ailenin, kardeşimle de sürekli arkadaşlık eden küçük kızlarını bizim evde her gördüğünde "Ay ne şeker, bir de gözleri birazcık daha az çekik olaymış..." diyerek merhametle karışık bir sevgi, ancak temelinde memnuniyetsizlik duygularını ifade ederdi. Bu gündelik hayattan anekdot dahi öteki olana karşı beslediğimiz toplumsal çelişkilerin bireyde yatan nüvelerini ortaya koyuyor. Bu "düzleştirici" kriterler olmadığında, toplumdaki her bireyin ve yapıyı çevredeki her nesnenin nesnel değerlendirmesi çok daha rahatlıkla yapılabilir.

Korumanın ek olgusuyla ilişkisi de benzer bir aşk-nefret ilişkisini andırır. Kendi koyduğu tabu ve normlar yüzünden ileride değer kazanabilecek (veya mevcut değerlerinin kitlelerce farkına varılabilecek) varlıklarla ilişki kurmaktan imtina edilir; sonuç ise (aynı post-apokaliptik kurgu dünyasında betimlendiği gibi) homojen ancak tatsız bir dünya ve yaşam olur.

STERİL BİR DÜZLESTİRİCİ OLARAK RESTORASYON

Gerek toplumsal yapılar gerek kentsel dokular barındırdıkları çeşitlilikler, melezlenmeler ve eklemlemelerin yarattığı dinamiklerden ötürü oldukça karmaşık ve çok katmanlı, dolayısıyla derinlikli bir nitelik sergilerler. Bu karmaşa ile uzlaşmayan toplumlarda hakim olan erk, bu katmanlılığı, derinliği ortadan kaldırıp basitleştirmek, yassılaştırıp baş edilebilir ve kontrol edilebilir bir hale getirmek için çaba harcar. Tüm norm dışı ayrılıklardan ve ötekiliklerden sterilize edilerek arındırılmış (düzleştirilmiş) bir toplum düzeninin yaratacağı korkunç distopik tablo (Kunkel, 2008) yine edebiyat ve sinema dünyasındaki post-apokaliptik literatürün özünü oluşturur (Friedlander, 1990; Starrs,

Huntsinger, 1995; Walliss, Newport, 2014). Distopya sinemasının temel örneklerindeki (örneğin Brazil, Children of Men, Blade Runner, Dark City, 1984, Matrix, Gattaca, Equilibrium, vs.) fiziki çevre, bu tür bir yassılaştırma veya düzleştirme eylemini oldukça net bir şekilde somutlaştırır (Dixon, 2003; Bendle, 2005). Bu dekor içinde cereyan eden toplumsal hayatın ise her seferinde şıklaştırılmış bir tiranlık olması tesadüfi değildir.

Kuşkusuz ki koruma, böylesi sıradan mimarlık yapılarından oluşan bir homojenliğe karşı da bir duruş sergiliyor. Ancak, sadece dönem özelliklerini taşıyan tarihsel yapılardan oluşan bir homojenliğin de bir tür eklektik post-apokalips ortamı oluşturacağını unutmamak gerek.

Tarihi bir yapı ve dokuyu tüm yaşanmışlıklarından (ve bunların tanığı ve mekansallaşması olan eklerinden) arındırıp (düzleştirip), belgelenebilir en eski halinde steril bir şekilde dondurarak saklamanın, yaşamın gerçekliğinden kopuk bir dekor yaratacağı ve bunun, erkin toplumsal yassılaştırma gayesine eninde sonunda hizmet edeceği kaçınılmaz bir sonuç gibi görünüyor. Bu noktada melezlenmenin potansiyelini ve barındırdığı kültürel değerleri, korumanın kapsamını melezlenmelere kadar genişletmek üzere anlamak gerek.

MELEZİN POTANSİYELİ

Doğanın ve evrimin temel mekanizmalarından olan melezlenmelerin ve aşılmalardan (graft) ürettiği çeşitlilik (Levinson, 1984) yaşamın zenginliğini oluşturagelmıştır. Kuşkusuz bu olgu, yapılı çevrede de önemli bir yaratıcı enerji kaynağı olarak algılanır. Özellikle bu melezlenmelerin toplumsal dinamiklerin, gündelik hayatın ve sivil değerlerin bir ürünü olarak ortaya çıktığı durumlarda, kültürel birikime eşsiz katkılar sunduğu da yadsınamaz bir gerçek.

Mitoloji bu melezlenmelerin sayısız örnekleriyle (unicorn, pegasus vs.) doludur ve çoğuna üstün özellikler atfedilir. Mitolojideki en temel melez karakterlerden hayvan-insan birleşiminden oluşan (ve İlyada'da da atıf yapılan) Centaur ve Minotaur figürleri (Palmeri, 2006; Fudge, 1999) bu olgunun doğadaki ve insan algısındaki tarihsel yerini bize gösterir. Bu figürler her ne kadar mitolojide Herkül'e karşı savaştan olumsuz karakterler olarak tasvir edilse de Lowe

(2007), DeBois'ya referansla, bu anlatının özgün olmadığını, özellikle Augustan şiirinde bu iki figürün gerçek doğaya ve öze dönüşü, Herkül'ün güç kullanımına, kadın ticaretine karşı çıkışı temsil ettiğini ve bu yüzden yüceltildiğini belirtir. Buradan hareketle Centaur ve Minotaur'un doğadaki olumlu melezlenmenin sunduğu potansiyelleri sembolize eden mitolojik kahramanlar olduğunu kabul edebiliriz. Günümüzde ön plana çıkan mimari ürünler arasında tarihi dokuya çağdaş müdahale türündeki başarılı örneklerin pek çoğunun da bu mitolojik kahramanlarla metaforik olarak özdeşleştirilebileceğini gözlemliyoruz.

Tüm bu sayılan potansiyelin söylemde kabul edilir gibi görünmesine karşın melezlenme pratikte halen bazı ötekileştirmelerin nesnesi durumundadır. Fiziki çevre de bu durumdan nasibini alır. "Toplumun bir mozaik olduğu" söylemine karşın en ufak bir farklılığa linç girişimi ile cevap veren bir toplumun ikiye bölünmüşlüğü ile, çağdaş ek kavramını yasal ve yönetsel çerçevesine oturtmuş olmasına rağmen gündelik hayatın ürettiği eklemlenme ve melezlenmeleri dışlamak benzer patolojiler içerir.

Çoğu kez kategorik olarak tanımlanamayan bu melez oluşumlar, tekil ve özgün değerler üretirken topluma ve çevreye olumlu katkılarda bulunabilirler ve bu çeşitlilik kentliye zengin deneyimler sunabilir. Bu melezlenme olgusu, toplumsal tarihte büyük tepkilerle karşılanmış olsa da zamanın önünde bu tutucu direnişlerin giderek eridiğine tanık olundu. Mimarlık medyasının sayfalarında giderek sayıları artan "tarihi yapılara radikal ekler" ile ilgili örnekler bu gidişatın gözle görülür delilleri.

SONUÇ: ÖTEKİ DE SONUÇTA BİR İNSAN...

Popüler kahramanlardan ve toplumun benimsediği figürlerden biri olan şarkıcı Kibariye'nin de bir aforizmasında belirttiği "Entel de insandır." ifadesi, bir yandan mesleki elitizme karşı da anlayışlı olmamıza dair bir boyut içerirse de diğer yandan her öteki olanı da kapsamak gerektiğine dair bir vurgu barındırır.

Kuşkusuz her ötekileştirilen (canlı ya da cansız) varlık, aslında (toplumsal veya fiziki) bütünün bir parçasıdır. Ve her öteki kılınan, var olmak için gayrimeşru yollar bulacaktır ki günümüzde hem toplumsal siyasette (oldukça da sancılı bir şekilde) hem de fiziki çevrede

GİRİŞ SAYFASINDA

Eminönü Hanlar Bölgesi'nden ticaret tarihini yansıtan eklemlenmeler; Çoçça E., "Büyük Valide Han'ın Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Dönüşüm Sürecinin Tarihi Ekler Üzerinden İrdelenmesi" yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2016, Kadir Has Üniversitesi

ÖNCEKİ SAYFADA

Doku bütünlüğünü yapı-bozuma uğratan eklemlenmeler
ÜSTTE: Öteki olarak tescillenen ve kapitalist topluma tehdit unsuru haline getirilen zombi figürü, Walking Dead dizisi
ALTTA: Fiziki çevrede tarihi dokunun bütünlüğünü parçalayan eklemlenmeler, Peter Cook ve Colin Fournier tasarımı Kunsthhaus Graz

KARŞI SAYFADA

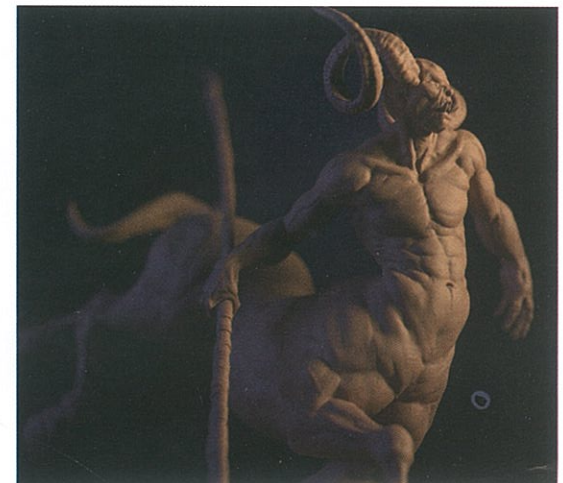
SOLDA: Popüler kültürde mevcut düzene tehdit olarak kurgulanan yaratık korkusu, Alien film serisinden
ORTADA: Tarihi dokuya eklenerek yaratık muamelesi görgelen müdahaleler, Zaha Hadid tasarımı Antwerp Liman Evi
SAÇDA: Mevcut organizmanın kanını emeceğinden korkulan eklemlenmeler, 1979 tarihli Vampir Nosferatu filmi

BU SAYFADA

SOLDA: Mevcut bedene protez veya implant olarak algılanan eklemlenmeler, 1984 tarihli Terminatör filmi
ORTADA: Tarihi dokunun yassılaştırılmasıyla oluşabilecek dekorvari çevreler, 1998 tarihli Truman Show filmi
SAÇDA: Mitolojide hibridlenme örnekleri, Centaur heykeli

ARKA SAYFADA

SOLDA: Mitolojide hibridlenme örnekleri, Centaur heykeli
ORTADA: Mimari çevrede melezlenme örnekleri, Peter Zumthor'ın Kolumba Müzesi
SAÇDA: Kibariye Caps

(tüm katı kısıtlamalara rağmen çaresizce) olagelen budur. Çözüm ise tüm gayrimeşrulukları bir anda meşru kılmak olmayıp, ötekileşmenin ve meşruiyet zeminine çıkmanın koşul ve kriterlerini yeniden gözden geçirmek olmalıdır.

Sırası geldiğinde sivil mimarinin değerinden veya sürdürülebilirliğin öneminden dem vuran mimarlık camiası, sivilliliğin ve sürdürülebilirliğin tam da karşılığı olan bazı ekleri belirli normlara sığmadığı için feda edebiliyor. Oysa ki sivil, yani halkın mimarlığı (ihtiyaca binaen) eklenmek (yani ek yapmak) üzerine kuruludur ve bu (sosyal, kültürel ve bunların tezahürü olan mekansal) eklenmenin (nesnel biçimde ve derinlemesine çalışılarak) doğru anlaşılması ve değerinin teslim edilmesi, birikmiş bir halk kültürünün de gerçekten ve samimiyetle korunabilmesini ve sürdürülmesini beraberinde getirecek.

Yukarıda nükte ile de olsa andığım aforizma, koruma entelijansiyasına da sempati ile bakmamızı salık verirken bir yandan da dışlayıcı bir elitizmin toplumsal düzene nasıl zararlar verdiğini yaşamış ve halen yaşamakta olduğumuzu düşünürsek, benzer bir dışlayıcılığın ve ayrıştırıcılığın, mimarlık ve koruma söylemindeki soylu değerler üzerinden yürütülen bir takım homojenleştirici (ve dolayısıyla yersizleştirici, yabancılaştırıcı) kriter ve yaptırımlar aracılığıyla fiziki çevremizi de yozlaştırma olasılık ve tehlikesini düşünmekte fayda olabileceğini tartışmaya açmanın önemi ortadadır.

Toplumda ötekileştirildiğinden ötürü kaybedilen pek çok canın yanı sıra sırf hakim erk tarafından öteki ilan edildiğinden ötürü, sınırlı ve baskılanmış hayatlar yaşayan bireyler gibi, pek çok potansiyel melezlenme değeri taşıyabilecek ekler ortaya çıkamamakta, ayrıca mevcut ve bu tür değerler taşıyan eklenme örnekleri dahi kültürel miras jargonuyla aforoz edilip haklarında söz dahi söylenemeyebilir. Üstelik tüm bu ötekileştirmenin ve ambargonun uğruna yapıldığı kültürel mirasın korunması söylemindeki sözde katı uygulamalara rağmen, sayılamayacak derecede çok tarihi eser (İshakpaşa Sarayı'ndan Şile Kalesi'ne, Tarihi Yarımada'ya eklenerek coğrafyayı değiştiren Yenikapı Meydanı'ndan Emek Sineması'na kadar) ya yok oluyor ya da bariz bir şekilde bozularak restore ediliyor ve ihya adı altındaki sayısız sahte tarihselcilğe de koruma adı altında izin verilebiliyor. Dolayısıyla bir yandan olası

melezleştirmelerin önü kesilirken, burada örneklerinden sadece bir kısmı sayılabilen pek çok olumsuz koruma örneğinin varlığıyla ortaya çıkan tutarsızlık, koruma ve restorasyonun bir "kültürel ayınlıştırma" politikasına alet edilebildiği izlenimi uyandırır ki bunun sakıncalarını tahmin etmek zor olmasa gerek. Bu yazının koruma karşıtı bir söylemi olmadığı hatta korumayı savunduğu aşikar olmasına rağmen tekrar vurgulayayım: Yazının asıl amacı, yapılı çevrede süren "taht oyunları"nda sezon finali yaklaşırken ve "kış gelmeden" korumanın, konumunu yeniden değerlendirmesi için yeni bir bakış açısı sunmaktır.

REFERANSLAR

- Adams, M.V., 2010, *The Mythological Unconscious*, Spring Publications; New York.
- Bendle, M., 2005, "The Apocalyptic Imagination and Popular Culture". *Journal of Religion and Popular Culture*, V.11, 1-42.
- Bishop, K.W., 2010(1973), *American Zombie Gothic: The Rise and Fall (and Rise) of the Walking Dead in Popular Culture*, McFarland & Company Publishers; Jefferson, NC.
- Boon, K.A., 2007, "Ontological Anxiety Made Flesh; The Zombie in Literature, Film and Culture", *Monsters and Monstrous; Myths and Metaphors of Enduring Evil* (Scott, N.), Rodopi; New York, 33-44.
- Brasher, B.E., 1996, "Thoughts on the Status of the Cyborg: On Technological Socialization and Its Link to the Religious Function of Popular Culture". *Journal of the American Academy of Religion*, Vol. 64, No. 4, Thematic Issue on "Religion and American Popular Culture" (Winter), 809-830.
- Butler, E., 2010, *Metamorphoses of the Vampire in Literature and Film: Cultural Transformations in Europe 1732-1933*, Camden House; New York.
- Dixon, W. W., 2003, *Visions of the Apocalypse: spectacles of destruction in American cinema*, Wallflower Press; London.
- Dendle, P., 2007, "The Zombie as Barometer of Cultural Anxiety", *Monsters and Monstrous; Myths and Metaphors of Enduring Evil* (ed. N.Scott), Rodopi; New York, 45-59.
- Dovey, K., 2008, *Framing Places: Mediating Power in Built Form*, Routledge; London.
- Dovey, K., 2010, *Becoming Places: Urbanism / Architecture / Identity / Power*, Routledge; London.
- Friedlander, S., 1990, "Kitsch and the Apocalyptic Imagination", *Salmagundi*, No. 85/86 (Winter-Spring), 201-206.
- Fudge, E., 1999, *Perceiving Animals: Humans and Beasts in Early Modern English Culture*. University of Illinois Press, Minneapolis.
- Giroux, H.A., 2011, "Introduction; Zombie Politics, Democracy, and the Threat of Authoritarianism", *Zombie Politics and Culture in the Age of Casino Capitalism*, Peter Lang; New York.
- Gunn, G., 1979, *The Interpretation of Otherness: Literature,*

- Religion, and the American Imagination*, Oxford University Press; New York.
- Hallam, E., 2000, "Texts, Objects and 'Otherness' in Writing and Displaying Cultures", *Cultural Encounters; Representing Otherness* (ed. E.Hallam & B.V. Street), Routledge; New York, 260-283.
- Kunkel, B., 2008, "Dystopia and the End of Politics", *Dissent*, V.55, N.4, 89-98.
- Lauro, S.J., Embry, K., 2008, "A Zombie Manifesto: The Non-human Condition in the Era of Advanced Capitalism", *Boundary 2*, Spring, V. 35(1), 85-108, [doi:10.1215/01903659-2007-027].
- Lecesne, J., 2012, "Aliens among Us: Exploring Identity and Identities in Young Adult Literature", *The Alan Review*, v.39, N.2 (Winter), 74-78. [doi:10.21061/alan.v39i2.a.11]
- Levinson, J., 1984, "Hybrid Art Forms", *The Journal of Aesthetic Education*, Vol. 18, No. 4 (Winter), 5-13.
- Linnerman, T., Wall, T., Green, E., 2014, "The walking dead and killing state: Zombification and the normalization of police violence", *Theoretical Criminology*, 18(4), 506-527.
- Lowe, D. M., 2007, *Monsters in Augustan poetry : compromised identities* (doctoral thesis), University of Cambridge, Cambridge. Ch.4.
- Mulqueen, T., 2012, "Conservatism as Pathology: Robin's The Reactionary Mind", *Theory & Event*, V.15 (2), 23-4.
- Palmeri, F., 2006, *Humans and Other Animals in Eighteenth-century British Culture: Representation, Hybridity, Ethics*, Ashgate; Aldershot.
- Robin, C., 2011, *The Reactionary Mind: Conservatism from Edmund Burke to Sarah Palin*, Oxford University Press; New York NY.
- Sadoff, D.F., 2010, "Reproducing Monsters, Vampires, Cyborgs", *Victorian Vogue: British Novels on Screen* (ed. D.F.Sadoff), University of Minnesota Press, Minneapolis, 101-148.
- Sardar, Z., Cubitt, S., 2002, *Aliens R Us: The Other in Science Fiction Cinema*, London: Pluto Press, [ISBN 0-7453-1539-9]
- Schwab, G., 1987, "Cyborgs. Postmodern Phantasms of Body and Mind", *Discourse*, Vol. 9(Spring-Summer), On Technology (Cybernetics, Ecology, and the Postmodern Imagination), 64-84.
- Smelik A., 2010, *The Scientific Imaginary in Visual Culture, Interfacing Science, Literature, and the Humanities / ACUME 2* Anneke Smelik (ed.), V. 5, V& R; Goettingen.
- Starrs, P.F., Huntsinger, L., 1995, "The Matrix, cyberpunk literature, and the apocalyptic landscapes of information technology", *Information Technology and Libraries*, 14 (4), 251.
- Twitchell, J.B., 1981, *The Living Dead: A Study of the Vampire in Romantic Literature*, Duke University Press; Durham, NC.
- Visser, A., 2012, "Themes in Literature meet aliens and robots", *The Diamond*, 18 October, 2.
- Wallis, K.J., Newport, G. C., 2014, *The End All Around Us: Apocalyptic Texts and Popular Culture*, Routledge, New York